

Adolf Stachula

Lotnictwo myśliwskie Wojsk Obrony Powietrznej Kraju 1947-1989

Słupskie Studia Historyczne 13, 87-99

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ADOLF STACHULA

JELENIA GÓRA

**LOTNICTWO MYŚLIWSKIE
WOJSK OBRONY POWIETRZNEJ KRAJU
1947-1989**

Lotnictwo myśliwskie Obrony Powietrznej należało i należy do wyodrębnionego rodzaju wojsk, którego głównym zadaniem jest zwalczanie obcych środków napadu powietrznego (samolotów, rakiet) nad terytorium własnego kraju.

W lotnictwie polskim po zakończeniu II wojny światowej pojawiła się konieczność wydzielenia ze struktur organizacyjnych części lotnictwa myśliwskiego do zaspokojenia potrzeb powstałego na początku lat pięćdziesiątych Dowództwa Wojsk Obrony Powietrznej – o specyficznych strukturach i systemach organizacyjnych, których podstawę stanowiły w zasadzie trzy rodzaje wojsk: lotnictwo myśliwskie, artyleria przeciwlotnicza (lufowa) i raketowa, wojska obserwacyjno-meldunkowe, a później radiotechniczne. Wojska te w latach 1947-1989 w zależności od układów politycznych pełniły powinności obronne nad obszarem powietrznym oraz zmieniały struktury organizacyjne pod wpływem nowych koncepcji obronnych i postępu technicznego. Przez wiele lat utrzymywały w ciągłej gotowości bojowej część swoich sił i środków do natychmiastowego użycia w przypadku naruszenia przez potencjalnego przeciwnika przestrzeni powietrznej nad obszarem kraju.

W latach 1945-1947 lotnictwo frontowe podlegało demobilizacji i reorganizacji. Na początku 1947 r. po reorganizacji całe polskie lotnictwo składało się z siedmiu pułków lotnictwa operacyjnego, w tym składzie organizacyjnym znajdowały się tylko trzy pułki lotnictwa myśliwskiego. W drugiej połowie 1947 r. pułki lotnictwa myśliwskiego organizacyjnie podlegały Dowództwu Wojsk Lotniczych. Z powodu licznych naruszeń przestrzeni powietrznej przez obce samoloty skierowano je do wykonywania zadań bojowych związanych z obroną powietrzną. Otrzymały one miano pułków lotnictwa myśliwskiego obrony powietrznej¹. W pierwszej kolejności rozmieszczono je w następujących miejscowościach: 1. pułk lotnictwa myśliwskiego

¹ K. Frontczak, *Siły Zbrojne Polski Ludowej. Przejście na stopę pokojową 1945-1947*, Warszawa 1974, s. 174-177.

w Nowym Dworze Mazowieckim; 2. pułk lotnictwa myśliwskiego w Krakowie, 3. pułk lotnictwa myśliwskiego na Oksywiu. Praktycznie dopiero od 18 maja 1948 r. na wymienionych lotniskach wprowadzono dyżury par samolotów bojowych, które na wypadek naruszenia przestrzeni powietrznej Polski mogły być natychmiast skierowane do walki. W tym okresie stanowiły one pierwszy funkcjonujący element w stworzonym systemie obrony powietrznej kraju².

Wydzielenie trzech pułków lotnictwa myśliwskiego i ich rozmieszczenie nie wystarczało do zapewnienia bezpieczeństwa na wypadek ataku powietrznego wszystkim ważniejszym obiektom na obszarze kraju. Potrzeby były znacznie większe, według przeprowadzonych wówczas obliczeń należało pozyskać 648-660 samolotów myśliwskich. Podstawę planowanej struktury organizacyjnej wydzielonego lotnictwa myśliwskiego miało stanowić 18 pułków lotnictwa myśliwskiego, wchodzących w skład czterech dywizji i dwóch samodzielnych pułków lotnictwa myśliwskiego. Dowództwa dywizji zamierzano rozmieścić w Krakowie, Poznaniu, Toruniu i Warszawie, zaś samodzielnych pułków – w Lublinie i Łodzi. Pod koniec lat czterdziestych plan skorygowano, przeznaczając na potrzeby obrony powietrznej tylko dwie dywizje lotnictwa myśliwskiego³.

Przedstawiona koncepcja rozbudowy lotnictwa myśliwskiego nie została zrealizowana w przewidywanym terminie, głównie z powodu trwającej reorganizacji w Wojskach Lotniczych, braku samolotów myśliwskich i braku przeszkolonych pilotów⁴. Z analizy dostępnych dokumentów archiwalnych i literatury wynika jednak, że przyczyny odstąpienia od realizacji planu były znacznie poważniejsze: gwałtowny wzrost napięcia w sytuacji międzynarodowej spowodowany wybuchem wojny w Korei na początku lat pięćdziesiątych; wzrost ilościowy i jakościowy sił zbrojnych w państwach bloków politycznych wschodniego i zachodniego, w tym również w Polsce; w dziedzinie lotniczej rozpoczął się proces przezbrajania samolotów myśliwskich i bombowych z tłokowych na odrzutowe.

W okresie wzmożonego napięcia międzynarodowego, z inicjatywy władz państwowych i resortu obrony, przystąpiono do skorygowania dotychczasowego planu przedsięwzięć i przygotowania nowego planu rozwoju wojska ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia z powietrza. Był to plan sześcioletniego rozwoju wojska.

Z początkiem 1950 r. rozpoczęto więc realizację sześcioletniego planu rozbudowy lotnictwa i obrony powietrznej. Zamknięto ostatecznie prace koncepcyjne i 27 lutego 1950 r. powołano dowództwo i Wojska Obrony Przeciwlotniczej jako zupełnie nowy rodzaj wojsk w dotychczasowych strukturach Sił Zbrojnych Polski.

² Z. Jaworski, *Zarys historii Wojsk Obrony Powietrznej Kraju za lata 1962-1972*, Warszawa 1973, s. 13. Pułk lotnictwa myśliwskiego organizacyjnie składał się z trzech eskadr, każda po trzy klucze, średnio na uzbrojeniu posiadał 40 samolotów myśliwskich typu Jak-9 o napędzie tłokowym. Por.: I. Koliński, *Ludowe Lotnictwo Polskie 1943-1945*, Warszawa 1969, ss. 450.

³ W. Wróblewski, *Obrona powietrzna Polski 1944-1949*, Warszawa 1982, s. 143-154. Z tego okresu pochodzi „plan rozwoju obrony przeciwlotniczej Polski na okres 5-letni 1947-1951 (30.09.1946 r.)”.

⁴ K. Frontczak, *Siły Zbrojne...*, s. 173-177.

Wcześniej wypracowano teoretyczne i praktyczne podstawy ich funkcjonowania w postaci jednolitego organu dowodzenia trzema głównymi rodzajami wojsk: artylerią przeciwlotniczą, wojskami obserwacyjno-meldunkowymi i lotnictwem myśliwskim. W pierwszym okresie Wojska Obrony Przeciwlotniczej nie dysponowały żadnym organizacyjnie ukształtowanym rodzajem wojsk, w tym lotnictwem myśliwskim.

Rozbudowa i rozwój lotnictwa myśliwskiego nierozzerwalnie związane były z Wojskami Lotniczymi, bowiem pozostawało ono w jego strukturach organizacyjnych do początku lat sześćdziesiątych na zasadzie współdziałania. Niezależnie od ważności i zasad kompetencyjnych, wiosną 1950 r. w ramach rozbudowy Wojsk Lotniczych w pierwszej kolejności sformowano 5. Dywizję Lotnictwa Myśliwskiego Obrony Przeciwlotniczej. Pierwotnie jej skład organizacyjny stanowiły cztery pułki: 1, 2, 3 i 11. W wyniku przeprowadzonych zmian organizacyjnych w 1951 r. ostatecznie w jej skład weszły: 1, 13, 31 pułki lotnictwa myśliwskiego OPL. Dowództwo tej dywizji stacjonowało w Warszawie.

W 1950 r. rozpoczęto także formowanie kolejnej, 7. Dywizji Lotnictwa Myśliwskiego Obrony Przeciwlotniczej, w jej skład organizacyjny wchodziły: 2, 39 i 40 pułki lotnictwa myśliwskiego OPL. Po przeprowadzonych zmianach strukturalnych w 1952 r. 40 pułk lotnictwa myśliwskiego podporządkowano 11. Dywizji Lotnictwa Myśliwskiego. Ostatecznie 7 Dywizja Lotnictwa Myśliwskiego OPL pozostała w składzie dwóch pułków, dowództwo dywizji stacjonowało w Krakowie.

Trzecią dywizję lotnictwa myśliwskiego dla potrzeb obrony powietrznej sformowano dopiero w 1952 r. Jej dowództwo i pułki stacjonowały na Pomorzu. Była nią 10 Dywizja Lotnictwa Myśliwskiego Obrony Przeciwlotniczej w składzie: 23, 25 i 28 pułki lotnictwa myśliwskiego OPL, a dowództwo dywizji rozmieszczono w Słupsku⁵.

Równolegle z formowaniem dywizji lotnictwa myśliwskiego Obrony Przeciwlotniczej formowano także dywizje lotnictwa myśliwskiego do zabezpieczenia działań Wojsk Lądowych, dywizje lotnictwa bombowego i dywizję lotnictwa szturmowego. Odrębny problem stanowiła rozbudowa lotnictwa morskiego.

W okresie przyspieszonej realizacji planów rozbudowy lotnictwa wystąpiły trudności z budową odpowiedniej infrastruktury budownictwa lotniczego. Brakowało sprzętu i zaplecza technicznego, wystąpiły braki kadrowe, niedobory mieszkaniowe koszarowe i lotniskowe. Podejmowano też wiele nieprzemyślanych decyzji w sprawach formowania nowych jednostek.

Rozbudowa organizacyjna lotnictwa przebiegała równolegle z modernizacją techniczną uzbrojenia lotniczego. Rozpoczęła się wymiana samolotów myśliwskich z napędem tłokowym na myśliwce odrzutowe. Od 1950 r. na uzbrojenie pułków lotniczych sukcesywnie wchodziły samoloty odrzutowe MiG-15 i MiG-15 bis. Proces

⁵ T. Kmieciak, *Polskie lotnictwo wojskowe 1945-1962*, Pruszków 2001, s. 109-110. Na początku lat pięćdziesiątych istniejące i sformowane pułki lotnictwa myśliwskiego uzbrojone były w samolot myśliwski Jak-9, długości 8,55 m, prędkość maksymalna wynosiła 592 km na wysokości 5000 m, pułap 10 000 m, zasięg 910 km. Podstawowe uzbrojenie: 1 działko kal. 20 mm SzWAK, 1 n. km. 12,7 mm.

przebrajania nieco przyspieszono poprzez uzyskanie licencji na produkcję tych samolotów w Polsce. W 1952 r. Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego w Mielcu rozpoczęła seryjną produkcję samolotów MiG-15 jako Lim-1 i MiG-15 bis jako Lim-2. W niewielkich ilościach na uzbrojenie niektórych pułków lotniczych wprowadzono myśliwskie samoloty odrzutowe Jak-23. Wymienione typy samolotów znajdowały się także na uzbrojeniu pułków myśliwskich lotnictwa Obrony Przeciwlotniczej, cechowały się dobrymi parametrami techniczno-bojowymi⁶.

Mimo znacznej liczby pułków lotnictwa myśliwskiego wydzielonych do zadań związanych z obroną przeciwlotniczą, organizacyjnie podlegały one Dowództwu Wojsk Lotniczych. W latach 1950-1954 nie wchodziło ono w skład organizacyjny Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju, jednak stanowiło główny środek walki z lotnictwem przeciwnika. Jako jeden z najważniejszych elementów systemu obrony powietrznej kraju wyłączone zostało spod kompetencji dowódcy Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju, który nie miał wpływu na użycie go w decydujących momentach ewentualnej walki. Mogły jedynie współdziałać.

Niezależnie od priorytetów kompetencyjnych i organizacyjnych, istotą działania było zapewnienie bezpieczeństwa ważnym obiektom na obszarze kraju. Rozmieszczenie dowództw dywizji i pułków myśliwskich w trzech rejonach: stolicy kraju, górnośląskim okręgu przemysłowym i portów Gdynia–Gdańsk w zasadzie pokrywało się z rozmieszczeniem pułków artylerii przeciwlotniczej. Chociaż zapewniono obronę powietrzną obiektom znajdującym się w wymienionych rejonach, wyraźnie uwidoczniły się niedoskonałości zorganizowanego systemu oraz podziału sił i środków czynnej obrony powietrznej. Kolejny problem wynikał z szybkiego tempa przeobrajania lotnictwa myśliwskiego w samoloty o napędzie odrzutowym. Do ich wykorzystania potrzebni byli dobrze wyszkoleni piloci, inżynierowie, technicy, nawigatorzy naprowadzania, oficerowie i specjaliści ubezpieczenia lotów oraz personelu materiałowego – zabezpieczenia⁷.

Już pod koniec 1951 r. Wojska Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju uzyskały rozszerzenie kompetencji i zwiększoną odpowiedzialność za obronę powietrzną kraju. Kierownictwo MON podjęło decyzję o rozpoczęciu prac nad ustaleniem zasad dowodzenia lotnictwem myśliwskim, podporządkowanym wówczas Dowództwu Wojsk Lotniczych. W kwietniu 1952 r. na szczeblu Sztabu Generalnego zorganizowano konferencję, na której podjęto próbę rozwiązania problemu dowodzenia, podporządkowania i odpowiedzialności za całość obrony powietrznej. Wnioski z konfe-

⁶ Samolot myśliwski o napędzie odrzutowym Jak-23, długość 8,12 m, prędkość maksymalna 923 km/h, pułap operacyjny 10 000 m, zasięg z dodatkowymi zbiornikami 1030 km. Uzbrojenie: dwa działka 150P kal. 23 mm lub dwa NS-23 kal. 23 mm, zapas amunicji 90 szt. Na działko dwie bomby po 60 kg zawieszane na zamkach pod skrzydłami. Samolot myśliwski MiG-15 [Lim-1], długość 10,04 m, prędkość maksymalna 1050/h, pułap 15 200 m, zasięg normalny 1420-1600 km. Uzbrojenie strzelecko-artyleryjskie zależne od wersji, MiG-15 i MiG-15 bis – jedno działko kalibru NS-37 lub N-37 i po dwa średniego kalibru NS-23 lub NR-23, dwie bomby o wadze 50 lub 100 kg. Szerzej: tenże, *Polskie Lotnictwo...*, s. 123.

⁷ A. Stachula, *Powstanie i rozwój organizacyjny Wojsk Obrony Powietrznej Kraju w latach 1950-1980*, Jelenia Góra, s. 67-68.

rencji potwierdziły słuszność tezy, że odpowiedzialność tę należy skupić w jednym dowództwie. Mimo powszechnego przekonania o słuszności tego poglądu, w 1952 r. rozwiązano go połowicznie. Lotnictwo myśliwskie OPL podporządkowano dowódcy WOPLOK tylko pod względem operacyjnym, dowodzenie odbywało się poprzez stałych przedstawicieli z dowództwa Wojsk Lotniczych. W trakcie konferencji wysunięto jeszcze dwie sugestie: pierwsza dotyczyła sformowania z istniejących trzech dywizji 5., 7. i 10., Korpusu Lotnictwa Myśliwskiego OPL i pod względem operacyjnym podporządkowanie go dowódcy wojsk OPLOK; druga dotyczyła połączenia obu rodzajów wojsk, WL i WOPLOK⁸.

W grudniu 1954 r. zapadła ostateczna decyzja ministra Obrony Narodowej o ich połączeniu w jednolity rodzaj Sił Zbrojnych PRL. Połączone wojska otrzymały wspólną nazwę i do 1958 r. występowały jako Wojska Lotnicze i Wojska Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju. Istotą dokonanych zmian w podległości służbowej było utrzymanie kierunków rozwoju lotnictwa, artylerii przeciwlotniczej i wojsk radiotechnicznych. Najbardziej dynamicznie rozwijało się lotnictwo myśliwskie, które przezbrajano w sprzęt techniczny nowszej generacji.

Rozwój lotnictwa myśliwskiego OPLOK w latach 1954-1962 należy rozpatrywać w dwóch podstawowych etapach: latach 1954-1958 i 1958-1962. Do 1958 r. rozwijało się lotnictwo myśliwskie, dysponowało ono czternastoma pułkami lotnictwa myśliwskiego. Ze względu na samoloty odrzutowe w miejscach stacjonowania potrzebowało ono nowych lotnisk, a także znacznej liczby kadr lotniczych, zwłaszcza personelu latającego i technicznego. Problem kadr rozwiązano poprzez rozbudowę szkół i ośrodków szkolenia lotniczego. System kształcenia personelu latającego i technicznego w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych nie nadążał za przyspieszoną modernizacją techniczną samolotów odrzutowych. W tym okresie zaczęto wprowadzać na uzbrojenie myśliwskie samoloty odrzutowe tzw. drugiej generacji, okołodźwiękowe, produkcji radzieckiej MiG-17, a zwłaszcza udoskonaloną wersję – wyposażone w stację radiolokacyjną MiG-17PF. Zrodziła się także koncepcja przebudowy samolotu MiG-17 jako Lim-5, przystosowanego do wsparcia wojsk lądowych. W latach 1956-1960 pułki lotnictwa myśliwskiego WLiOPL OK otrzymały łącznie 262 samoloty typu Lim-5⁹.

Na początku lat sześćdziesiątych polskie lotnictwo myśliwskie otrzymało kolejne nowsze wersje myśliwskich samolotów odrzutowych wersji naddźwiękowej MiG-19, typu przechwytyjących MiG-19P i MiG-19PM. Samoloty te charakteryzowały się dużym skosem skrzydła, a ich właściwości aerodynamiczne i nadmiar siły ciągu po-

⁸ Tenże, *Koncepcje i rozwój obrony powietrznej Polski*, Warszawa 1986, s. 527-528. Konferencji przewodniczyli: zastępca Szefa Sztabu Generalnego gen. dyw. B. Pigarewicz, dowódca Wojsk Lotniczych gen. broni Jan Turkiel i dowódca Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju gen. bryg. Mikołaj Trawin.

⁹ Jednomiejscowy myśliwiec przechwytyjący i bombardujący MiG-17, prędkość maksymalna 1114 km/h na wysokości 2000 m, zasięg z dodatkowymi zbiornikami paliwa 2150 km. Uzbrojenie artyleryjsko-strzeleckie w zależności od wersji samolotu jedno działko 37 mm, dwa lub trzy działka 23 mm i dwie bomby o wadze 50 lub 100 kg. Celowanie za pomocą odległościowego automatycznego celownika optycznego. Szerzej: T. Kmieciak, *Polskie Lotnictwo...*, s. 191-192.

zwały uzyskać prędkości naddźwiękowe. Wyposażone były również w system pocisków raketowych „powietrze–powietrze” (MiG-19PM), kierowanych wiązką radiolokacyjną. Charakteryzowały się wieloma nowoczesnymi rozwiązaniami i automatyką, były zwiastunami nowej techniki, traktowano je jako samoloty przejściowe. Następnym samolotem myśliwskim, którego pierwszy egzemplarz znalazł się w Polsce we wrześniu 1961 r. był MiG-21, wersja MiG-21F13¹⁰.

Problemy dowodzenia lotnictwem myśliwskim w dobie rakietyzacji wymagały natychmiastowych zmian, dlatego już w 1957 r. w ramach istniejących struktur organizacyjnych WLiOPL OK utworzono pośrednie ogniwo dowodzenia w postaci Korpusów Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju. Konieczność taka wynikała z wewnętrznego podziału lotnictwa myśliwskiego i wydzielenia ze składu organizacyjnego Wojsk Lotniczych w początkowym okresie jedenastu pułków lotnictwa myśliwskiego dla potrzeb obrony powietrznej kraju i operacyjnego podporządkowania powstałym Korpusom OPLOK. Szybki rozwój lotnictwa, przeobrażanie, wzrost ilościowy i jakościowy do 1958 r. spowodowały ujemne skutki w jego możliwościach bojowych. Proces zmian postępował szybciej niż proces szkolenia pilotów, który na samolotach odrzutowych był dłuższy niż na samolotach tłokowych.

W latach 1956-1957 wstąpiły w lotnictwie myśliwskim poważne zaniedbania w dziedzinie szkolenia personelu latającego i prezentowanych umiejętności praktycznych. W styczniu 1958 r. ogółem było 1314 pilotów¹¹. Spośród nich tylko 35 posiadało kwalifikację I klasy, 246 – II klasy, 431 – III klasy i aż 602 pilotów nie posiadało żadnej klasy. Z tej liczby prawie 75% pilotów nie było przygotowanych do wykonywania zadań bojowych w trudnych warunkach atmosferycznych. Prawie połowę wykazanego stanu stanowili młodzi absolwenci szkół lotniczych, którzy wymagali gruntownego szkolenia praktycznego na bojowych samolotach odrzutowych.

W latach 1958-1962 organizacyjnie lotnictwo myśliwskie Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju zachowało strukturę pułkową, składało się z jedenastu pułków lotnictwa myśliwskiego, które organizacyjnie weszły w skład powstałych wcześniej trzech Korpusów OPLOK.

W skład 1. Korpusu OPLOK, z siedzibą dowództwa w Warszawie, weszły pułki: 1, 2, 13 i 39 lotnictwa myśliwskiego OPLOK. W rejonie obrony korpusu rozmieszczone pułki wykonywały różnorodne zadania:

¹⁰ Tamże, s. 194. Wielozadaniowy samolot bojowy MiG-19S, prędkość maksymalna 1450 km/h na wysokości 10 000 m, pułap 18 700 m, zasięg bez zbiorników dodatkowych 1390 km w locie na wysokości 14 000 m, zasięg ze zbiornikiem dodatkowym 1800 km. Uzbrojenie artyleryjsko-strzeleckie; trzy działka NR-30 kal. 30 mm, uzbrojenie raketowe – dwie wyrzutnie kasetowe z ośmioma niekierowanymi pociskami typu S-5. Wyposażenie radionawigacyjne, prowadzenie samolotu i lądowanie bez widoczności ziemi, radionawigacyjne urządzenie odpowiadające SRO-1 i urządzenie ostrzegawcze Syrena-2. Jednomiejscowy wielozadaniowy samolot bojowy MiG-21F13, prędkość maksymalna 2125 km/h, pułap operacyjny 19 000 m, zasięg maksymalny 1580 km. Uzbrojenie strzelecko-artyleryjskie: jedno działko NR-30 kal. 30 mm lub podwieszane dwulufowe działko GSZ-23; uzbrojenie raketowe – dwa pociski „powietrze–powietrze” R-3S i dwa zasobniki UB-16 z pociskami S-5 „powietrze–powietrze” po 16 sztuk; pilot automatyczny.

¹¹ A. Stachula, *Rozwój i doskonalenie Wojsk Obrony Powietrznej Kraju*, Warszawa 1986, s. 6-7.

- pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK „Warszawa” bazował na lotnisku w Mińsku Mazowieckim, wyposażony był w samoloty Lim. Zadaniem głównym tego pułku była obrona obiektów Warszawy;
- 2 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK im. Ludowych Partyzantów Ziemi Krakowskiej bazował na lotnisku w Krakowie, wyposażony był w samoloty Lim. Zadaniem pułku była obrona obiektów Nowej Huty i rejonów przemysłowych w krakowskim okręgu przemysłowym;
- 13 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku w Łęczycy, wyposażony był w samoloty Lim. Zadaniem pułku była obrona Łodzi i łódzkiego okręgu przemysłowego;
- 39 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku w Mierzęcicach, wyposażony był w samoloty Lim i naddźwiękowe samoloty MiG-19PM. Zadaniem pułku była obrona górnośląskiego okręgu przemysłowego.

W skład 2. Korpusu OPŁOK z siedzibą dowództwa w Bydgoszczy wchodziły pułki: 11, 25, 26 i 28 lotnictwa myśliwskiego OPŁOK. Rozmieszczone w rejonie obrony korpusu, wykonywały zadania głównie w pasie nadmorskim:

- 11 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku w Debrznie, wyposażony w samoloty Lim. Zadaniem pułku była obrona bydgosko-toruńskiego okręgu przemysłowego;
- 25 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku w Pruszczu Gdańskim, wyposażony w samoloty Lim. Zadaniem pułku była obrona gdańskiego okręgu przemysłowego;
- 26 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku w Zegrzu Pomorskim, wyposażony w samoloty Lim. Zadaniem pułku była obrona szczecińskiego okręgu przemysłowego;
- 28 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku w Redzikowie, wyposażony w samoloty Lim i naddźwiękowe samoloty MiG-19 i MiG-19PM. Zadaniem pułku była obrona słupskiego okręgu przemysłowego i środkowego wybrzeża Morza Bałtyckiego.

W skład 3. Korpusu OPŁOK z siedzibą dowództwa we Wrocławiu wchodziły: 3, 45 i 62 pułki lotnictwa myśliwskiego OPŁOK. Rozmieszczone w rejonie obrony korpusu, wykonywały zadania obronne w południowo-zachodniej części Polski:

- 3 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku we Wrocławiu, wyposażony w samoloty Lim. Zadaniem pułku była obrona wrocławskiego okręgu przemysłowego;
- 45 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK bazował na lotnisku w Babimoście, wyposażony w samoloty Lim. Zadaniem pułku była obrona zielonogórskiego okręgu przemysłowego;
- 62 pułk lotnictwa myśliwskiego OPŁOK im. Powstańców Wielkopolskich bazował na lotnisku w Poznaniu, wyposażony w samoloty Lim i naddźwiękowe MiG-19P. Zadaniem pułku była obrona poznańskiego okręgu przemysłowego.

Pułki lotnictwa myśliwskiego OPŁOK, oprócz zadań szczegółowych, miały także bronić pozostałych ośrodków przemysłowych, administracyjno-politycznych

i gospodarczych, portów, węzłów komunikacyjnych, przepraw i osłony wojsk lądowych w rejonach działań. Wykonywanie zadań wynikało z geograficznego rozmieszczenia obiektów i mogło się zmieniać w zależności od sytuacji polityczno-militarnej w świecie oraz innych czynników.

W tym okresie lotnictwu myśliwskiemu OPLOK operacyjnie podporządkowano 29, 40 i 42 pułki lotnictwa myśliwskiego z Dowództwa Lotnictwa Operacyjnego oraz 34 pułk lotnictwa myśliwskiego z Marynarki Wojennej¹². Pułki te nie miały pełnych stanów etatowych i nie były zdolne do wykonywania wszystkich zadań bojowych. Odzwierciedlało to ówczesny stan i możliwości bojowe lotnictwa myśliwskiego. Pułki te winny dysponować pełnym personelem latającym w liczbie 602 pilotów, a faktycznie było ich 333, czyli zaledwie 55% stanu etatowego. Z tej liczby zaledwie 304 pilotów było przygotowanych do działań bojowych. Podobne braki występowały w służbach inżynieryjno-lotniczych.

Lotnictwo myśliwskie OPLOK posiadało ogółem 84% stanu etatowego samolotów. Na stanie bieżącym winno znajdować się 430 samolotów różnych typów: MiG-19, Lim-5P i Lim-5, faktycznie było 360 samolotów MiG-19, Lim-5 i Lim-2. Etaty pułków myśliwskich już nie przewidywały samolotów Lim-2, te jednak stanowiły około 65% ich wyposażenia. Poziom wyszkolenia personelu latającego lotnictwa myśliwskiego zapewniał wykonanie zadań bojowych w dzień we wszystkich warunkach atmosferycznych, natomiast gwałtownie spadały możliwości wykonania zadań bojowych w nocy i ograniczały się one do 111 pilotów.

W latach 1958-1962, niezależnie od prac nad utworzeniem i wydzieleniem lotnictwa myśliwskiego jako samodzielnego rodzaju wojsk w strukturach organizacyjnych obrony powietrznej, prowadzono równoległe prace nad rozbudową i doskonaleniem artylerii przeciwlotniczej, zwłaszcza raketowej „ziemia-powietrze” oraz wojsk radiotechnicznych w ramach wspólnego systemu wojsk Układu Warszawskiego. Rezultat wieloletnich prac stanowiło powołanie w kwietniu 1962 r. samodzielnego rodzaju Sił Zbrojnych – Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, o przewidzianych szerokich kompetencjach w początkowym okresie wojny. W pierwszych latach funkcjonowania tych wojsk lotnictwo myśliwskie pozostawało nadal ważnym ogniwem systemu obrony powietrznej i występowało pod nazwą lotnictwo myśliwskie Obrony Powietrznej Kraju¹³. Jego organizacja po 1962 r. nie zmieniła się, żadnych zmian organizacyjnych ani technicznych nie przewidywano też do końca 1965 r. Dopiero w latach 1966-1970 zamierzano lotnictwo myśliwskie OPK częściowo zreorganizować, zmniejszając liczbę pułków myśliwskich. W tych latach rozważano dwie koncepcje. Propozycja dowódcy wojsk OPK sugerowała pozostawienie dziewięciu pułków lotnictwa myśliwskiego, a koncepcja zawarta w dyrektywie ministra Obrony Narodowej nakazywała utrzymanie w wojskach OPK ośmiu pułków. Obie zmierzały do modernizacji lotnictwa myśliwskiego, wymuszonej posiadanymi typami samolotów myśliwskich: MiG-21, MiG-19 i MiG-17.

¹² A. Stachula, *Powstanie i rozwój...*, s. 87-87.

¹³ E. Tupalski, *Rozwój lotnictwa myśliwskiego OPK oraz środków zabezpieczających jego użycie w latach 1962-1972*, Warszawa 1972, s. 9.

Ostatecznie o kształcie lotnictwa myśliwskiego OPK na najbliższe lata zdecydowała dyrektywa ministra Obrony Narodowej, która nakazywała w strukturze organizacyjnej wojsk OPK utrzymanie w latach 1966-1970 ośmiu pułków lotnictwa myśliwskiego: w składzie organizacyjnym 1. Korpusu OPK dwóch pułków myśliwskich: 1. pułku w Mińsku Mazowieckim i 2. pułku w Łasku; w składzie organizacyjnym 2. Korpusu OPK trzech pułków myśliwskich: 26. pułku w Zegrzu Pomorskim, 28. pułku w Słupsku i 34. pułku w Babich Dołach; w składzie organizacyjnym 3. Korpusu OPK trzech pułków myśliwskich: 3. pułku we Wrocławiu–Strachowicach, 39. pułku w Mierzęcicach i 62. pułku w Poznaniu–Krzyszczakach. Do końca 1968 r. nakazywała przekazanie 45. pułku myśliwskiego w Babimoście w skład Lotnictwa Operacyjnego i rozformowanie 13. pułku myśliwskiego w Łęczycy. Na uzbrojeniu każdego pułku lotnictwa myśliwskiego OPK winno znajdować się 36 samolotów bojowych, w tym 26 MiG-21 i 10 Lim-5 oraz 46 pilotów¹⁴.

Dyrektywa ministra Obrony Narodowej wywarła istotny wpływ na strukturę organizacyjną lotnictwa myśliwskiego OPK, która nakazywała zmniejszenie liczby pułków z jedenastu do ośmiu – taki stan lotnictwa myśliwskiego OPK miało osiągnąć dopiero w 1970 r. Zadania, jakie wykonywały Wojska OPK w drugiej połowie lat sześćdziesiątych, oraz międzynarodowa sytuacja militarno-polityczna nie pozwalały na gwałtowne zmiany organizacyjne. Należy także wyraźnie podkreślić, że w tym okresie lotnictwo myśliwskie stanowiło główny środek walki ze współczesnymi środkami napadu powietrznego potencjalnego przeciwnika, sytuacja wymuszała więc utrzymywanie części sił w ciągłej gotowości bojowej. W przypadku konfliktu zbrojnego liczył się każdy samolot myśliwski.

Przeprowadzone kalkulacje ewentualnego odparcia napadu powietrznego na Polskę wykazały, że siły, jakimi dysponowało lotnictwo myśliwskie OPK, nie były wystarczające. Dysponowało ono wówczas 442 samolotami, w tym 178 przechwytyjącymi i 264 myśliwskimi. Siły te na czas zagrożenia miało wspierać osiem pułków lotnictwa myśliwskiego i lotnictwa myśliwsko-szturmowego z Lotnictwa Operacyjnego w składzie 301 samolotów (59 przechwytyjących i 242 myśliwskie); pułk lotnictwa myśliwsko-szturmowego w składzie 36 samolotów; trzy pułki lotnicze szkolno-bojowe i cztery pułki lotnictwa myśliwskiego Północnej Grupy Wojsk Radzieckich. Połączone siły lotnicze, które mogły być użyte na wypadek działań bojowych liczyły łącznie 1043 samoloty bojowe (350 przechwytyjących i 693 myśliwskie)¹⁵. Działania bojowe lotnictwa myśliwskiego nad obszarem kraju zabezpieczał system radiolokacyjny – sieć ośmiu automatycznych punktów naprowadzania i sieć dwudziestu siedmiu nie zautomatyzowanych punktów naprowadzania.

W 1967 r. rozpoczęto wprowadzanie do uzbrojenia lotnictwa myśliwskiego OPK samoloty nowszej wersji MiG-21PFM(OPS), które mogły działać w każdych warunkach atmosferycznych. Jednak do końca tego roku nie wprowadzono ich do wszyst-

¹⁴ A. Stachula, *Powstanie i rozwój...*, s. 178-179. Dyrektywa ministra Obrony Narodowej w sprawie organizacji i dyslokacji Wojsk Lotniczych i Wojsk Obrony Powietrznej Kraju na lata 1966-1970, podpisana 19.06.1964 roku.

¹⁵ Tamże, s. 179-181.

kich pułków myśliwskich. Braki starano się rekompensować wzmocnionymi ćwiczeniami na samolotach starszej generacji, doprowadzając do całkowitego ich wyeksploatowania. Do końca 1970 r. pułki lotnictwa myśliwskiego OPK na wypadek działań bojowych posiadały 78-80% samolotów zdolnych do zwalczania środków napadu powietrznego przeciwnika. Taki stan ukończenia pułków myśliwskich nie zmienił się w latach 1970-1975, mimo zmniejszania liczby samolotów w pułkach i napływu nowych pilotów.

Stan personelu latającego stanowił jeden z głównych czynników uniemożliwiających użycie całego stanu etatowego samolotów w pułkach lotnictwa myśliwskiego OPK i był niedopuszczalny, ponieważ nie zapewniał możliwości prowadzenia intensywnych działań w ciągu całej doby i obniżał możliwości bojowe WOPK¹⁶. Zgodnie z przyjętymi zasadami lotnictwo myśliwskie powinno posiadać przynajmniej 95% ukończenia pilotów. Dopiero w 1975 r. było one zdolne osiągnąć wymagane stany pilotów i sprzętu lotniczego.

W latach 1968-1974 istniało realne zagrożenie i możliwość oddziaływania dużej ilości środków napadu powietrznego przeciwnika. Głównie czynniki zewnętrzne spowodowały przyspieszenie prac zmierzających do dalszego rozwoju jakościowego lotnictwa myśliwskiego OPK i zmiany jego struktury organizacyjnej oraz zmian technicznych, systemu szkolenia i systemu dowodzenia. Dopiero w drugiej połowie 1970 r. zreorganizowano część jego pułków. Reorganizacja była następstwem wprowadzenia samolotów nowszej generacji. Przeformowano siedem pułków lotnictwa myśliwskiego OPK: 1, 10, 11, 13, 26, 34 i 62.

W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych lotnictwo myśliwskie OPK dysponowało następującymi samolotami myśliwskimi: 153 MiG-21, 23 MiG-19 i 167 Lim-5. Stanowiły one 100% ukończenia etatowego. Ponadto Wojska OPK posiadały 26 samolotów myśliwskich Lim-5 w samodzielnych eskadrach i 53 samoloty szkolno-bojowe. Personel latający przygotowany do zwalczania pojedynczych i małych grup samolotów przeciwnika, wykonujących nalot na różnych wysokościach i stosujących manewr obronno-zaczepty. Przygotowano także część sił lotnictwa myśliwskiego OPK do obrony i wsparcia wojsk lądowych – 10, 26 i 62 pułki lotnictwa myśliwskiego, działające w składzie dywizji frontowego lotnictwa myśliwskiego. Część lotnictwa myśliwskiego OPK przygotowany również do wykonania zadań rozpoznawczych: 1, 11, 13 i 39 pułki myśliwskie¹⁷.

¹⁶ Tamże, s. 182-184. Stan lotnictwa przedstawiała notatka służbowa szefa Lotnictwa Wojsk OPK płk. Władysława Hermaszewskiego do dowódcy Wojsk OPK gen. bryg. Romana Paszkowskiego, dotycząca przewidywanego przez Dowództwo Wojsk Lotniczych ukończenia personelu latającego pułków lotnictwa myśliwskiego OPK z dnia 20.06.1969 r.

¹⁷ Tamże, s. 185-186. W 1974 r. zapadła decyzja o wycofaniu z eksploatacji samolotu MiG-19, w tej sprawie dowódca Wojsk OPK gen. dyw. Roman Paszkowski skierował pismo do szefa Sztabu Generalnego WP gen. broni Floriana Siwickiego, datowane 7.09.1974 r. Samoloty MiG-19 cechowały się ograniczoną wartością bojową z powodu przestarzałych i zawodnych pokładowych celowników radiolokacyjnych, licznymi awariami silników i instalacji samolotowych oraz nadmierną liczbą ciężkich wypadków lotniczych i katastrof, które były wyższe aż o 275% niż na samolotach MiG-21.

W latach 1970-1973 nie nastąpiły większe zmiany organizacyjne, jedynie reformowano 13 pułk lotnictwa myśliwskiego w Łęczycy. Dopiero w drugiej połowie 1973 r. pułki uległy gruntownemu przeformowaniu, przede wszystkim zlikwidowano odrębność istniejących przy wszystkich ośmiu pułkach lotniczych – jako samodzielnych jednostek – dywizjonów dowodzenia lotami i batalionów zaopatrzenia. Pułki lotnictwa myśliwskiego OPK uzyskały większą samodzielność w działaniach bojowych i stały się samowystarczalne pod względem zaopatrzenia i dowodzenia.

Równolegle prowadzono reorganizację wewnętrzną w pułkach myśliwskich, której zasadniczym celem było ujednoczenie struktur organizacyjnych – wszystkie przeszły na dwueskadrową strukturę organizacyjną, wyposażono je w jednolity sprzęt lotniczy, samoloty MiG-21 i częściowo jeszcze w samoloty Lim-5. MiG-21 wprowadzono w: 1. pułku w Mińsku Mazowieckim, 11. pułku we Wrocławiu–Strachowicach, 34. pułku w Babich Dołach k. Gdyni, 39. pułku w Mierzęcicach i 28. pułku w Słupsku. W 1975 r. otrzymały one zmodyfikowane wersje samolotu MiG-21MF. Wyposażone natomiast w dwa rodzaje samolotów, MiG-21 i Lim-5, były pułki lotnictwa myśliwskiego: 10 pułk w Łasku, 26 pułk w Zegrzu Pomorskim i 62 pułk w Poznaniu–Krzesinach. W pułkach posiadających na uzbrojeniu wyłącznie samoloty naddźwiękowe w każdej eskadrze znajdowało się po 18 MiG-21, natomiast w uzbrojonych w różne typy samolotów: w pierwszej eskadrze znajdowało się 18 samolotów naddźwiękowych MiG-21, a w drugiej eskadrze 20 poddźwiękowych Lim-5. Ponadto w pułkach o jednolitym uzbrojeniu znajdowały się po cztery samoloty szkolno-bojowe MiG-21U i po cztery szkolno-treningowe TS-11 ISKRA; w pułkach o mieszanym uzbrojeniu po dwa samoloty szkolno-bojowe MiG-21U, po sześć szkolno-bojowych UTMiG-15 oraz po dwa szkolno-treningowe TS-11 ISKRA. W każdym pułku lotnictwa myśliwskiego OPK znajdowały się jeszcze po dwa samoloty transportowe AN-2, jeden samolot PZL-104 WILGA-35, przeznaczony do zadań łącznikowych oraz retranslacji łączności w czasie naprowadzania samolotów bojowych na cele na małych wysokościach.

W wyniku przeprowadzonej struktury organizacyjnej w lotnictwie myśliwskim OPK każdy pułk w składzie etatowym posiadał około 1100 wojskowych, w tym: 145 oficerów, 325 chorążych i podoficerów zawodowych, 40 podoficerów służby zasadniczej i 590 szeregowych żołnierzy. Ukształtowane struktury organizacyjne do końca 1975 r. dostosowane były do potrzeb współczesnego pola walki i postępującej modernizacji technicznej sprzętu lotniczego¹⁸.

Lata 1976-1982 w strukturach organizacyjnych w lotnictwie myśliwskim OPK nie przyniosły większych zmian, natomiast nastąpiły one w rozwoju jakościowym. Dążono do wyposażenia pułków myśliwskich w jednolite typy samolotów myśliwskich. Nadal zamierzano utrzymać stały stan ośmiu pułków lotnictwa myśliwskiego OPK i do końca 1977 r. wyposażyć je w jednolite samoloty MiG-21, których miało być 226.

Przeprowadzona w tym okresie analiza stanu ilościowego lotnictwa myśliwskiego OPK wskazywała na pełne zaspokojenie potrzeb do końca 1980 r. Jeszcze w 1980 r. zamierzano zakupić samoloty myśliwskie nowszej generacji MiG-23. Przygotowa-

¹⁸ A. Stachula, *Wojska Obrony Powietrznej Kraju w latach 1972-1978*, Warszawa 1978, s. 80-88.

nia do mającej nastąpić modernizacji technicznej rozpoczęto już pod koniec 1977 r.; zamierzano ją przeprowadzić w latach 1978-1982.

Lotnictwo myśliwskie OPK właściwą modernizację techniczną i częściową reorganizację przeszło w latach 1978-1980. Przeprowadzenie zmian stało się możliwe, ponieważ w tych latach planowano dostawy samolotów myśliwskich nowszej generacji, głównie MiG-21 bis i MiG-23MF. Planowane dostawy skłoniły dowództwo WOPK do przeprowadzenia zmian organizacyjnych i wyposażenia pułków lotnictwa myśliwskiego w samoloty przystosowane do wykonywania nowych zadań bojowych. MiG-23MF zamierzano wprowadzić do uzbrojenia 28. pułku lotnictwa myśliwskiego OPK, stacjonującego w środkowej części wybrzeża Morza Bałtyckiego na głównym kierunku operacyjnym w Słupsku. MiG-21MF, znajdujące się na jego uzbrojeniu, zamierzano przekazać innym pułkom myśliwskim OPK. W 1979 r. wyposażenie 28. pułku w samoloty MiG-23MF wymagało wcześniejszego przeszkolenia pilotów, samoloty te były bowiem nowoczesnym sprzętem lotniczym, odpowiadającym wymogom skutecznego zwalczania środków napadu powietrznego przeciwnika¹⁹.

W 1979 r. planowano dodatkowo dostawy czterdziestu samolotów myśliwskich MiG-21 bis o większej zdolności bojowej od samolotów MiG-21MF. Zamierzano wprowadzić je na uzbrojenie 34. pułku lotnictwa myśliwskiego OPK, również stacjonującego na wybrzeżu Morza Bałtyckiego, w Babich Dołach k. Gdyni, działającego na głównym kierunku operacyjnym. Wszystkie zamierzenia organizacyjne zrealizowano do końca 1980 r.

Do końca 1980 r. podział organizacyjny i wyposażenie pułków lotnictwa myśliwskiego OPK ukształtowano następująco: dwa pułki lotnictwa myśliwskiego OPK, 1 i 10 wchodzące w skład 1. Korpusu OPK, operacyjnie tworzące drugi rzut, wyposażono w samoloty myśliwskie MiG-21PFM; trzy pułki lotnictwa myśliwskiego OPK, 26, 28 i 34, wchodzące w skład 2. Korpusu OPK, operacyjnie tworzące pierwszy rzut, wyposażono w następujące typy samolotów: 26 pułk w samoloty MiG-21MF, 28 pułk w samoloty MiG-23MF i 34 pułk w samoloty MiG-21 bis, trzy pułki lotnictwa myśliwskiego OPK, 11, 39 i 62, wchodzące w skład 3. Korpusu OPK, operacyjnie tworzące pierwszy rzut, wyposażono w następujące typy samolotów: 11 pułk w samoloty MiG-21, 39 i 62 w MiG-21PFM(SPS)²⁰.

Zorganizowanie i rozmieszczenie pułków lotnictwa myśliwskiego OPK oraz ich wyposażenie w odpowiedni sprzęt lotniczy było ważnym ogniwem w systemie obrony powietrznej kraju. Wypracowane zasady organizacyjne znalazły zastosowanie w praktycznym działaniu i pozwoliły utworzyć odpowiedni system pod koniec 1980 r. Do 1989 r. nie zmienił się on, zwłaszcza w odniesieniu do lotnictwa myśliw-

¹⁹ A. Przedpełski, *Lotnictwo Wojska Polskiego 1918-1996*, Warszawa 1997, s. 362-363. Wielozadaniowy samolot odrzutowy MiG-23, prędkość maksymalna 2445 km/h na wysokości 12000 m, pułap 17 500 m, zasięg ze zbiornikami zewnętrznymi 2500 km. Uzbrojenie: jedno dwulufowe działo 23 mm, kierowane pociski raketowe 2×R-3S, R-13M lub R-55; 2×H-23, 4-6×R-60M, bomby do 2000 kg.

²⁰ A. Stachula, *Obrona powietrzna Wybrzeża Morza Bałtyckiego w systemie Wojsk Obrony Powietrznej Kraju 1945-1989*, [w:] *Polityczne i militarne aspekty bezpieczeństwa w regionie Morza Bałtyckiego*, Gdynia 2002, s. 89-109.

skiego OPK. W latach 1980-1989 modyfikacją objęto wojska raketowe, instalując stanowiska rakiet typu „ziemia–powietrze”, krótkiego i średniego zasięgu, a także stanowiska dowodzenia i naprowadzania lotnictwa i rakiet na cele powietrzne. Głównie zmiany nastąpiły w lotnictwie myśliwskim i systemie raketowym dopiero po 1990 r., kiedy ponownie powróciły tendencje połączeniowe i z Wojsk Lotniczych i Wojsk Obrony Powietrznej Kraju utworzono jeden rodzaj wojsk – Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej.